

Tarihi Karacasu Çeşmelerinin Mevcut Durum Analizi

Analysis of the Current State of Historical Fountains in Karacasu

Esra AKSOY¹ Ömer KOYUNCU²

Öz

Bu çalışmanın amacı; Aydın ili Karacasu ilçe merkezinde yer alan tarihi çeşmelerin mevcut durumunu belgelendirmek ve onların onarımına yönelik önerilerde bulunmaktır. Çalışma kapsamında, ilçe merkezinde konumlanan on ve Afrodisias antik kenti içerisinde yer alan bir çeşme incelemeye alınmıştır. Osmanlı döneminden kalan toplam on bir çeşmenin analizi yapılmıştır. XV. ve XX. yüzyıl aralığında yapılan çeşmelerin rölevelleri alınarak, AutoCAD çizim programında mevcut durumlarının plan ve ön görünüşleri çizilmiştir. İnceleme sonucunda, elde edilen bulgularda tüm çeşmelerin tek cepheli olarak inşa edildiği belirlenmiştir. Sade cephe düzenine sahip olan çeşmelerin üç tanesi onarım geçirmiştir. Çeşmelerin ilk tasarımlarından uzak bir şekilde yeniden yapıldığı belirlenmiştir. Bir tane çeşme tamamen yıkık vaziyettedir. Günümüze kadar ulaşmış tarihi çeşmelerin âtil durumda olduğu, bakımsızlarından ve işlev kaybından dolayı yok olmaya yüz tuttukları tespit edilmiştir. Kültürel miras bağlamında kentlerin geçmiş kültürünü aktaran çeşmelerin mevcut durumunu belgelendirme, bu kaynakları gelecek kuşaklara aktarmak açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Su yapıları, çeşmeler, kültürel miras, Karacasu, mimari analiz

ABSTRACT

The purpose of this study is to document the current status of historical fountains located in the town center of Karacasu district in Aydın province and to make recommendations for their restoration. Within the scope of the study, a fountain located in the town center and one within the Afrodisias ancient city were examined. An analysis of a total of eleven fountains dating back to the Ottoman period was conducted. Surveys of the fountains built between the 15th and 20th centuries were taken, and their existing conditions were drawn in plan and elevation views using AutoCAD drawing software. As a result of the examination, it was determined that all fountains were constructed with a single facade. Three of the fountains with simple facade arrangements have undergone restoration. It was found that these fountains were reconstructed deviating from their original designs. One fountain is completely ruined. It was observed that historical fountains, which have survived to the present day, are in a state of disuse and are at risk of disappearing due to neglect and loss of function. Documenting the current status of fountains that convey the cultural heritage of cities is important for preserving these resources for future generations.

Keywords: Water structures, fountains, cultural heritage, Karacasu, architectural analysis

¹ **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** (Dr. Öğr. Üyesi) Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Karacasu MİMYO, Mimari Restorasyon Programı, Karacasu / AYDIN e-mail, esra.aks soy@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9597-151X

² Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, omer.koyuncu@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4090-5763

GİRİŞ:

İnsanların yerleşim alanlarında hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli en temel ihtiyaç sudur. Geçmiş çağlarda, pek çok medeniyet şehirleşmek için su kaynaklarına yakın olan yerleri tercih etmiş ve suyun temin edildiği alanlarda, suyun boşa akmaması adına çeşmeler yapılmıştır (Eyice, 1993; Özer, 2008; Devellioğlu, 2003; Yeler ve Yeler Minsolmaz, 2021). Benzer şekilde su, Türklerin de göçebe hayattan yerleşik düzene geçme sürecinde, yerleşim yerlerinin oluşmasına sebep olmuş, mahalle ve sokaklarda çeşme inşa edilmiştir (Yeler & Yeler Minsolmaz, 2021). Kamuya açık yapı elemanı olan çeşmeler, eski dönemlerde farklı isimlerle kaynaklarda kullanıldığı bilinmektedir. Farsça kökenden gelen çeşm sözcüğü Osmanlıca sözlüklerde göz anlamındadır (Ödekan, 1987; Eyice, 1993; Devellioğlu, 2003; Demirci, 2020). XIII. ve XIV. yüzyıllarda ise çeşme sözcüğüne karşılık olarak 'ayn', 'sıkaye' veya 'meska' kelimelerinin kullanıldığı kitabelerden bilinmektedir (Önge, 1981; Denктаş, 2002). Osmanlı döneminde çeşmeler konum olarak, cami, medrese, türbe, tekke, han gibi topluma açık alanların ana cephe yüzeylerinde ya da avlularında; şehrin görselini zenginleştirmek amacıyla çarşı içi meydanlarda tek yapı olarak yer almıştır (Çobancaoğlu, 1988). Türklerin bu kadar çok çeşme yapısı inşa etmesi hayırseverliğe ve temizliğe olan tutumunu da göz önüne sermektedir (Gündüz, 2020; İbrahimgil, 2020). Bu sebeple; İslamiyet dini için hayırseverliğin önemli bir göstergesi olan su hayrı, kentteki varlıklı baniler tarafından çeşmelerin inşa edilmesini sağlamıştır (Yavaşcan ve ark., 2020). XV. yüzyılda Osmanlı Su Nezareti kurulmuş ve tüm suların kullanımı Evkaf Nezareti'ne 1836 yılında devredilmiştir. 1877 yılında belediyelerin bünyesine geçirilen vakıf suları, 1910 yılında tekrar Evkaf Nezareti'ne verilmiştir. Vakıf suları, 1926 yılından itibaren Belediyeler ve Köy İhtiyar Heyeti'ne aktarılmıştır (Öztürk, 2022).

Kent donatısı olan çeşmelerin yapımında su temini temel amaç olsa da kent içerisinde farklı işlevlere de hizmet etmiştir. Bu işlevler başlıca; kırsaldaki hayvanlara katkı, yönlendirme, vurgu, yer belirleme, tasarım öğesi, tarihi kimlik ve toplanma hizmetlerine de katkıdır (Özer, 2008). Tarihi Türk çeşmelerini meydana getiren yapı elemanları genel olarak; suyun biriktiği alan olan su haznesi (depo), suyun çıktığı musluk (lüle), lüleden akan suyun birikmesini sağlayan, hayvanların su içmesi için yapılan su teknesi (yalak), musluğun yerleştiği alanda yer alan ayna taşı, çeşmeye gelenlerin dinlenmesi ve rahat su içmesi için yapılan yükseklik bölümü seki, içerisine tas konulan niş ve çeşmenin tarihçesinin yer aldığı kitabedir (Karaçöl, 2011; Acar, 2015; Derici, 2017; Aktürk, 2021).

Tipolojik anlamda ise çeşmeler araştırmacılar tarafından farklı kategorize edilmiştir. Farklı biçimlerde gruplandırma yapılsa da çalışmaların temelinde çeşmelerin konumu ve cephe düzenleri ön plana çıkmaktadır. Tanışık (1943); çeşmeleri konumlarına göre, meydan, sokak, köşe başı, sebilli ve abidevi olarak kategorize etmiştir. Şopolyo (1968) çalışmasında bu kategoriyi biraz daha genişleterek şadırvan, mahalle, köşebaşı, meydan, cami, mahalle, oda, çukur ve anıtsal olarak çeşme konumlarını genişletmiştir. Arseven (1983) ise çeşmeleri mahalle, şadırvan, cami, oda, abidevi çeşmeler ve musluklar olarak gruplandırmıştır. Aytöre (1968) ise konumlarına göre çeşmeleri, şehir dışı ve şehir için olarak iki alt kategoriye ayırmıştır. Barışta (1995) ise çalışmasında tüm bu kategorileri; çeşmelerin bir yapıya bitişik veya ayrı durumlarına göre ve namazgah çeşmeleri olarak üç esas başlığa ayırmıştır. Daha sonra bu üç temel başlık altında konum detaylarını vermiştir. Eyice 1968 yılında yaptığı çalışmasında çeşmeleri, meydan ve cephe çeşmeleri olarak iki gruba ayırmıştır (Eyice,1968); 1993 yılındaki çalışmasında ise çeşmeleri; meydan, cephe, iskele, şadırvan ve sütun çeşmeleri olmak üzere beş kategoride toplamıştır (Eyice, 1993). Çeşmelerin plan tipleri ise genellikle kare ve dikdörtgen formda yapılırken çokgen, daire, elips, yarım daire gibi farklı formlarda da inşa edilmiştir (Yıldız ve Yüksek, 2008).

ÇALIŞMA ALANI VE YÖNTEM

Çalışma alanı olan Karacasu ilçesi, Ege bölgesinde Aydın iline bağlı bir ilçedir. Karacasu, tarih boyunca farklı kùltürlere ev sahipliği yapmıő UNESCO Kùltürel Miras Kaynağı olan Afrodiasias Antik kentinin bulunduğu eski bir yerleşim yeridir. Araőtırmalardan elde edilen tarihi bulgulara göre ilçenin tarihinin 5-6 bin yıl öncesine kadar dayandığı düşünölmektedir (Koçak, 2015). İlçe Karőıyaka ve arőıyaka olarak iki yerleşim yerinden oluşmaktadır. Yerleşim yerleri birbirlerinden tabakhane deresi ile ayrılmaktadır. Bu iki mahalleye H.1168 tarihli taş köprü ile bağlantı saėlanmıőtır. Karőıyaka bölgesinin ilk yerleşim yeri olduğu arőıyaka bölgesinin daha sonradan merkez yerleşim yeri haline geldiği bilinmektedir. İlçe birçok farklı kùltürlere ev sahipliği yaptığı için kùltürel zenginliği fazlaca bulunmaktadır. Özellikle Osmanlı Döneminin izlerini taşıyan birçok geleneksel Türk evi, cami, hamam, eşme, türbe gibi kùltür varlıkları yer almaktadır. Bu kùltür varlıklarından eşmeleri ele alan bu çalışmada Osmanlı döneminden günümüze kadar gelebilmiş 11 eşme yer almaktadır. Çalışma, yok olma tehlikesiyle karşı karőıya kalan bu eşmeleri belgelemek amacıyla oluşturulmuştur.

Araştırma yöntemi olarak; nitel araştırma deseni kullanılarak öncelikle ilçede yer alan tarihi 11 eşme, mimari ve sanat tarihi açısından incelenmiő, üzerindeki kitabelerin anlamları yazılmıştır. Günümüzde ayakta olan 11 adet çeşmenin 10 tanesi ilç merkezinde 1 tanesi de Afrodiasias Antik Kent giriőinde yer almaktadır (Tablo 1). Karacasu Etnografya Müzesinde sadece kitabesi bulunan Fetiller eşmesi ise çalışma kapsamının dıőında tutulmuőtur.

Tablo 1. Karacasu tarihi eşmeleri

Adı	Yapım Tarihi	Konumu
Hacı Ali Ağa Cami eşmesi	1592	İlçe merkezi
Evyakan eşmesi	1764	İlçe merkezi
Küçük Arık eşmesi	1784	İlçe merkezi
Hatip eşmesi	1784	İlçe merkezi
Efendiler eşmesi	1786	İlçe merkezi
Zerdali eşmesi	1805	İlçe merkezi
Hacı Salihler eşmesi	1807	İlçe merkezi
Köseoğlu eşmesi	1820	İlçe merkezi
Geyre Eyyüp Ağa eşmesi	1832	Afrodiasias Antik Kenti
Türbe eşmesi	1868	İlçe merkezi
Cafer Ağa eşmesi	1906	İlçe merkezi

Tüm eşmeler yerinde incelenerek fotoėraflanmıő ve ölçümleri yapılmıştır. Çekilen fotoğraflardan ve yerinde yapılan analizlerden çeşmelerin mevcut durumu ve üzerlerindeki bozulmalar bulgular bölümünde anlatılmıőtır. Araştırma neticesinde elde edilen verilerle çeşmeler konumları, cephe özellikleri, plan Şekli, süsleme özellikleri ve yapı malzemelerine göre değerlendirilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Çeşme tipolojisi

A. Konum	B. Cephe düzeni	C. Plan Şekli	D. Süsleme Durumu	E. Yapı Malzemesi
a. Yapıya bitişik	a. Tek cepheli	a. Çokgen	a. Sade	a. Taş
b. Ayrı	b. Çok cepheli	b. Amorf	b. Bezemeli	b. Tuğla

Çalışmanın, gelecek nesillere bir kanıt niteliğinde olması ve ileride yapılacak onarım çalışmalarına bir katkı sunacağı düşünülmektedir. Çalışma kapsamına alınan çeşmeler tablo 3 de yer almaktadır. Karacasu kent merkezindeki Osmanlı dönemine ait 10 adet çeşmenin kent içerisindeki konumu Tablo 3 de gösterilmiştir.

Tablo 3. İlçe merkezinde bulunan tarihi çeşmelerin konumları

	1-H.Ali Ağa Cami Çeşmesi
	2-Türbe Çeşmesi
	3-Evyakan Çeşmesi
	4-H. Salihler Çeşmesi
	5-Evyakan Çeşmesi
	6-Efendiler Çeşmesi
	7-Hatip Çeşmesi
	8-Zerdali Çeşmesi
	9-Küçükarkık Çeşmesi
	10-Caferağa Çeşmesi

BULGULAR

1. Hacı Ali Ağa Cami Çeşmesi

Hacı Ali Ağa Çeşmesi, Çarşı Cami olarak bilinen Karacasu merkezindeki Osmanlı Döneminden kalma caminin batı duvarında yol üzerinde konumlanmaktadır (Tablo 4). 1591/2 tarihinde yaptırılan çeşmenin araştırmalar neticesinde meydan çeşmesi olarak yapıldığı daha sonra yerinin değiştiği yönündedir. Çeşme, 1995 yılında koruma altına alınmıştır. Çeşmenin kitabesi ilçede Osmanlı Dönemine ait en eski kitabedir. Kitabe Türkçeye çevrilmiştir. Aşağıda kitabenin Türkçesi yer almaktadır. Kitabeye göre çeşmenin dönemin ağası olarak bilinen Gazanfer Ağanın kahyası Hacı Mustafa Ağa tarafından yapıldığı bilinmektedir (Kuruüzüm, 2017).

'Kapı Ağası Gazanfer Ağa'nın keddüdası olan

Cömertlik ve şefkat hazinesi o Hacı Mustafa Ağa

Sılası halkının su kıtlığı çektiğini görüp ve onların dileklerini anlayıp

Peygamberimizin ruhu için gönülden niyet edip

Bu hoş, cana can katan, hoş sulu çeşmeyi inşa etti.

Görmesini bilen her göz bu çeşmenin benzerini görmemiştir.

Bu Kevser suyuna benzeyen soğuk ve tatlı sudan içenler ümid edilir ki

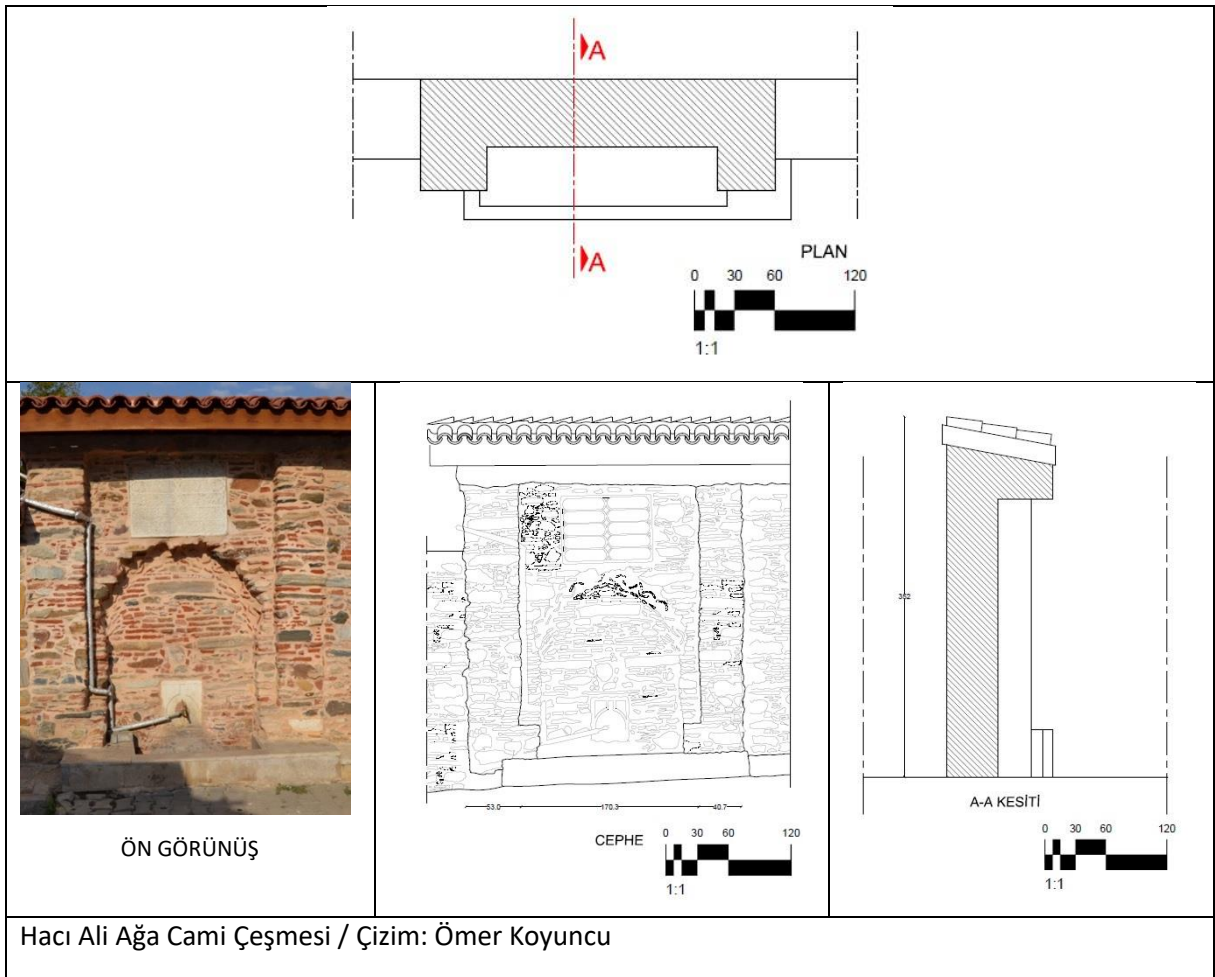
Namazlarıyla, dualarıyla Peygamberimize hizmet ederler.

Fedai, çeşmenin suyunun Huld Cenneti'nin suyuna benzer olduğunu gördü

Tarihini: "ayn zülal çeşme-i Cennet" diye düştü. 1592 H '(Kuruüzüm, 2017)

Mimari açıdan incelediğimizde çeşmenin, cami duvarına bitişik olarak konumlanmış ve tek cepheden ibarettir. Dikey dikdörtgen prizmal gövdeden oluşan çeşme yuvarlak kemerli nişle oluşturulmuştur. Çeşmenin çarşı caminin restore edildiği dönemde yenilendiği görülmektedir.

Tablo 4. Hacı Ali Ağa Cami Çeşmesi

Çeşmenin cami onarımı esnasında onarımının yapıldığı bilindiğinden, çeşmenin ilk fotoğraflarına ulaşılmıştır. İki fotoğraf arasındaki farklar incelendiğinde çeşmenin sadece kitabesi ve ayna taşı orijinal halinde kaldığı görülmüştür (Şekil 1). Çeşmenin tamamı ilk halinden farklı olarak çağdaş harç ve derz dolgusuyla onarımının yapılmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Musluk kısmının ise zaman içerisinde boya ve metal oksit ile lekelenildiği gözlemlenmiştir. Çeşmenin ön yüzeyinde görünen borunun ise çeşmenin tarihine ve estetiğine kötü bir biçimde yansıdığı görülmektedir.

Şekil 1. Hacı Ali Ağa Cami Çeşmesi'nin onarım öncesi hali (Özbalkan, 2019)

2. Evyakan (Hacı Hüseyin) Çeşmesi

1764 yılında yaptırılan çeşme ilçenin iki bölgesini birleştiren köprü'nün başında yer almaktadır. 2023 yılında 1. grup koruma derecesinden koruma altına alınmıştır. Tek cepheli yapılmış olan çeşme, taş tuğla malzeme ile alması olarak yapılmıştır. Moloz taştan inşa edilen çeşmenin kemeri tuğla malzemedendir. Kaş kemer tipinde nişli bir cephesi vardır. Pilastr şeklinde yapılmış silmeler çeşme nişinin iki yanında cephe boyunca yükselmektedir. Silmeleri birbirine bağlayan tek sıra kirpi saçak süsleme açısından cepheye zenginlik katmaktadır. Ayna taşı dikdörtgen biçiminde olup, üzerinde kalem işi stilize edilmiş çiçek bezemesi mevcuttur. Yalak kısmı geçmişten kalma bir lahit olduğu görülmektedir (Tablo 5). Kitabesi kemerin birleşim yerine hizalanarak nişe yerleştirilmiştir. Kitabenin Türkçesi aşağıdaki metinde yer almaktadır.

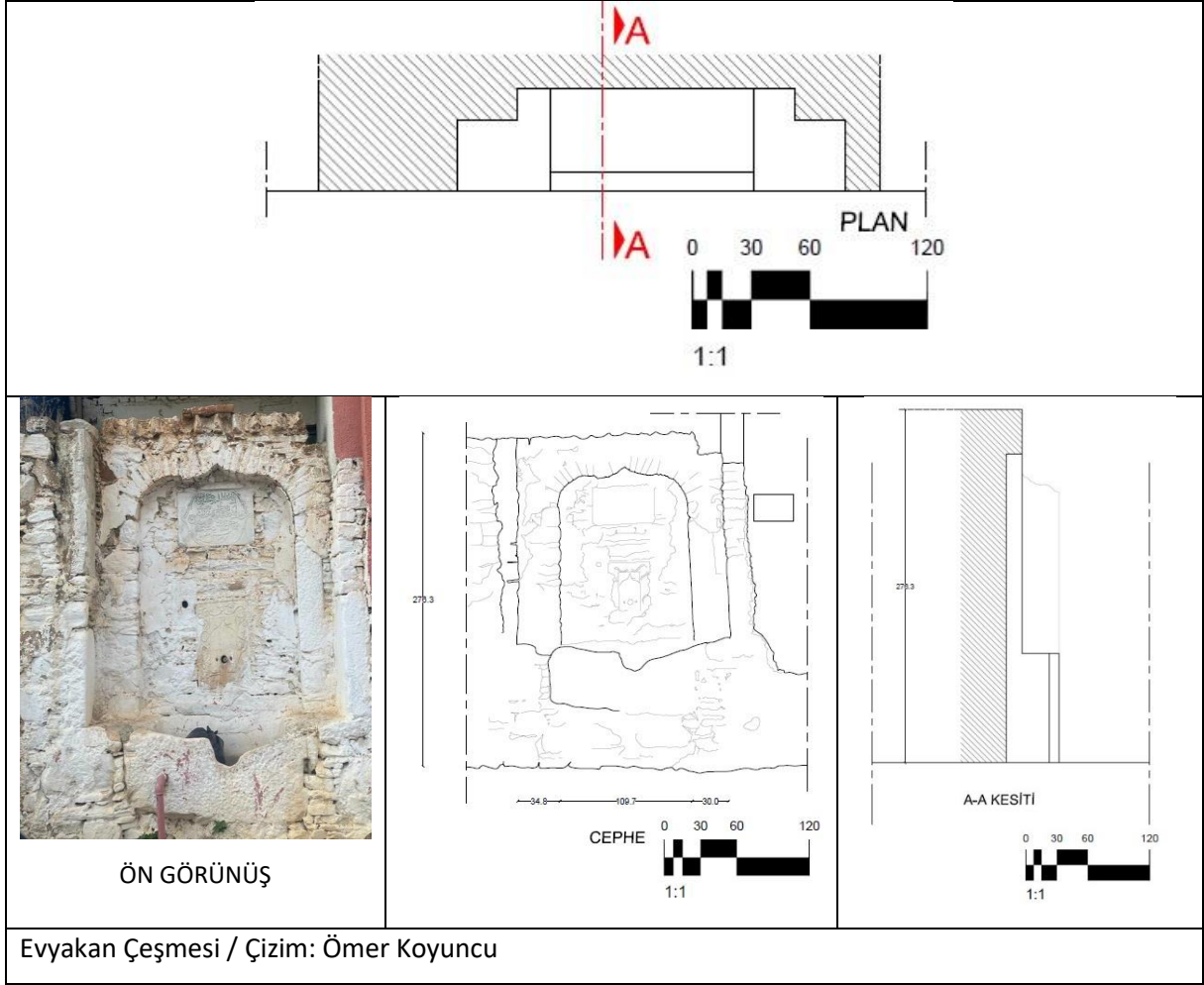
'(Allah'ım) lütfun ile bu Hacı Hüseyin kulunu (bu dünyada ve Ahiret'de) değerli kıl.

Hem de (hayırlı işler için) faydalı zamanlar, haller ve ilişkiler nasip et.

Bu çeşmenin ödülünü (sarf edilen emek ve iyi niyetimizle mütenasip) Cennet'teki Selsebil çeşmesi ile eş kıl. 1764' (Kuruüzüm, 2017).

Çeşmenin kitabesinden baninin Hacı Hüseyin olduğu bilinmektedir. Çeşmenin zaman içerisinde basit onarımlar gördüğü ve bu onarımların günümüze kadar izinin kaldığı görülmektedir. Yapının ayna taşının ve kitabe etrafının genel olarak Anadolu'da sıklıkla görülen kireçle boyandığı tespit edilmiştir. Çeşmenin silmesinde parça kaybı olduğu belirlenmiştir. Devşirme yapı elemanlarının farklılığından kaynaklı statik bozulmalar gözle görülür şekilde belirginleşmiştir. Çeşmenin yazıtının ise boyama yüzünden yazılarının belirginliği azalmıştır. Genel olarak harç çatlağı ve kayıplarının mevcut olduğu görülmüştür. Ayna taşındaki stilize bitkisel süslemeler kabartma halinde yapılmıştır. Bu kabartmaların üzerinde de kireç boyası olduğu gözlemlenmiştir. Suyun akım yönüne doğru çeşitli oksitlenmeler mevcuttur. Yalak bölümünün de devşirme bir malzeme olduğu belirlenmiştir. Bu malzemenin geçmişte kullanımının ne olduğu konusunda net bir bilgi yoktur. Malzemede kayıp parçalar görülmekte olup, yine üzerinde kat kat kireç boyası ve yağlı boya artıkları olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5. Evyakan Çeşmesi

3. Küçük Arık Çeşmesi

Küçük Arık Çeşmesi 1784 yılında Hacı Muhammed tarafından yaptırılmıştır. Çeşme, Osmanlı döneminden kalma Küçük Arık Cami karşısında yer almaktadır. 1989 yılında koruma altına alınmıştır. Tipolojik olarak bağımsız konumdadır. Bitişğinde herhangi bir yapı bulunmamaktadır. Çift cepheli çeşme dikdörtgenler prizması dikey formda yapılmıştır. Çeşmenin ayna taşı ve kitabesi mermer malzemeden yapılmıştır. Dikdörtgen nişe sahip olan çeşmenin çatısı iki yönlü ahşap sundurma çatıyla örtülmüştür (Tablo 6). Kitabenin Türkçesi aşağıda yazılmıştır.

'Ey Yüce Allah'ın Kulları sizleri irşad edeyim.

Ab-ı hayat gibi olan bu suyu (bütün) ciğerler arzu eder.

Bir damlasını içsen bedene imaret olur

Aynı zamanda cana kuvvet verir, kuvvetli olmayı sağlar.

İçip doyanlar safa bulur, hoş olur.

Hey tarikat arkadaşları, durmadan şarkılar söyleyen çeşme bir karşılık olmaz mı?

Bu suyun zemzem gibi gür kaynağı şurada yukarıdadır.

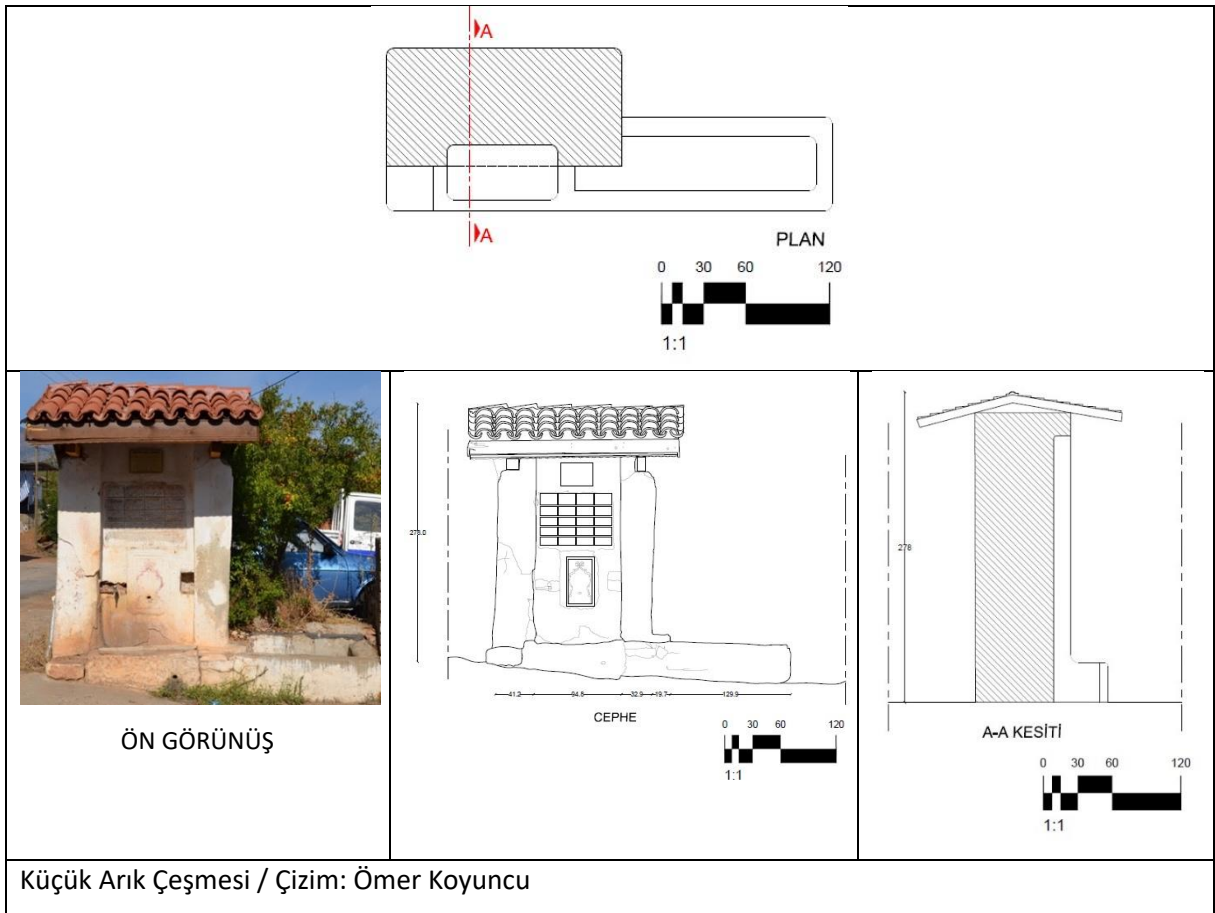
Halavetde (?) bütün gözler zülal gibi medet umar.

Sem'i gel tarihini söyle, hesabı sin sin düş.

“Getirdi Hacı Muhammed bu çeşmeyi bila imdat” 1784 ‘

Çeşme basit dikdörtgen formda yapılmış olup hemen bağlantı noktasında iplik dövme havuzu bulunmaktadır. Çeşmenin son dönemde yapılmış olan çatı bölmesinin yapının üst kısmında çeşitli kayıplar vermesine sebep olduğu gözlemlenmiştir. Buna bağlı olarak sıva çatlakları da mevcut durumda görülmektedir. Yapının çeşitli dönemlerde boyandığı ve son atılan boyanın da kireç olduğu gözlemlenmiştir. Bu yapılan işlemin 20 kare kitabenin de üzerine yapıldığı tespit edilmiştir. Çeşme bölümü ise bitkisel kabartmalı motiften oluşan mermer parçadan oluşmaktadır. Çeşmenin sağ yönünde ise yakın zaman diliminde sıva kanalı tarzında bir oyuk yapıлып oradan metal boru yardımı ile yeni bir çeşme takıldığı görülmektedir. Çeşmenin sol tarafında ise bardak koymak için niş oluşturulmuştur. Yapıda genel olarak kullanılan sıva kalın bir şekilde uygulandığı için zamana bağlı olarak ağır çatlakların oluşmasına sebep olduğu tespit edilmiştir. Su akarı yönünde kireç ve asit sebebiyle sararmalar mevcuttur. Yalak bölümü ise yine devşirme kireç taşı benzeri bir malzemeden oluşmaktadır.

Tablo 6. Küçük Arık Çeşmesi

4. Hatip Çeşmesi

Osmanlı Dönemi eserlerinden olan ilçenin tarihi camisi Hacı Arap Cami yoluna yakın konumlanmaktadır. Çeşme'nin 1784 yılında Hacı Muhammed Ağa tarafından yapıldığı kitabesinde belirtilmektedir. İzmir II Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 1994 yılındaki raporunda çeşmenin sadece duvarı, yalağı, kitabesi ve ayna taşının ayakta kaldığı görülmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Çeşmenin onarım geçirmeden önceki durumu (Aydın Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi)

1994 yılında onarım geçiren çeşme 1995 yılında koruma altına alınmıştır. Çeşmenin çatısı yok olmuş ve yapılmamıştır. Bağımsız konumlanan çeşme tek cephelidir. Yuvarlak kemerli nişe sahiptir. Nişin her iki tarafında pilastr şeklinde silmeler mevcuttur. Dikdörtgen forma aynı taşı ve yalağı orijinal halinde günümüze kadar gelmiştir (Tablo 7). Beş satırlık kitabesi bulunmaktadır.

(Şu) akan çeşmenin yaptırıcısı Hacı Muhammed Ağa'nın esirgeyici eli susuz dudaklara (şu) durmadan dönen (akan) suyu sundu.

Sakisi gayretiyle, susuzlar için (Hz. Hüseyin) devamlı dua eder. Allah yolunda şehit olmuşların (Hz. Hüseyin) aşkına her zaman su götürür.

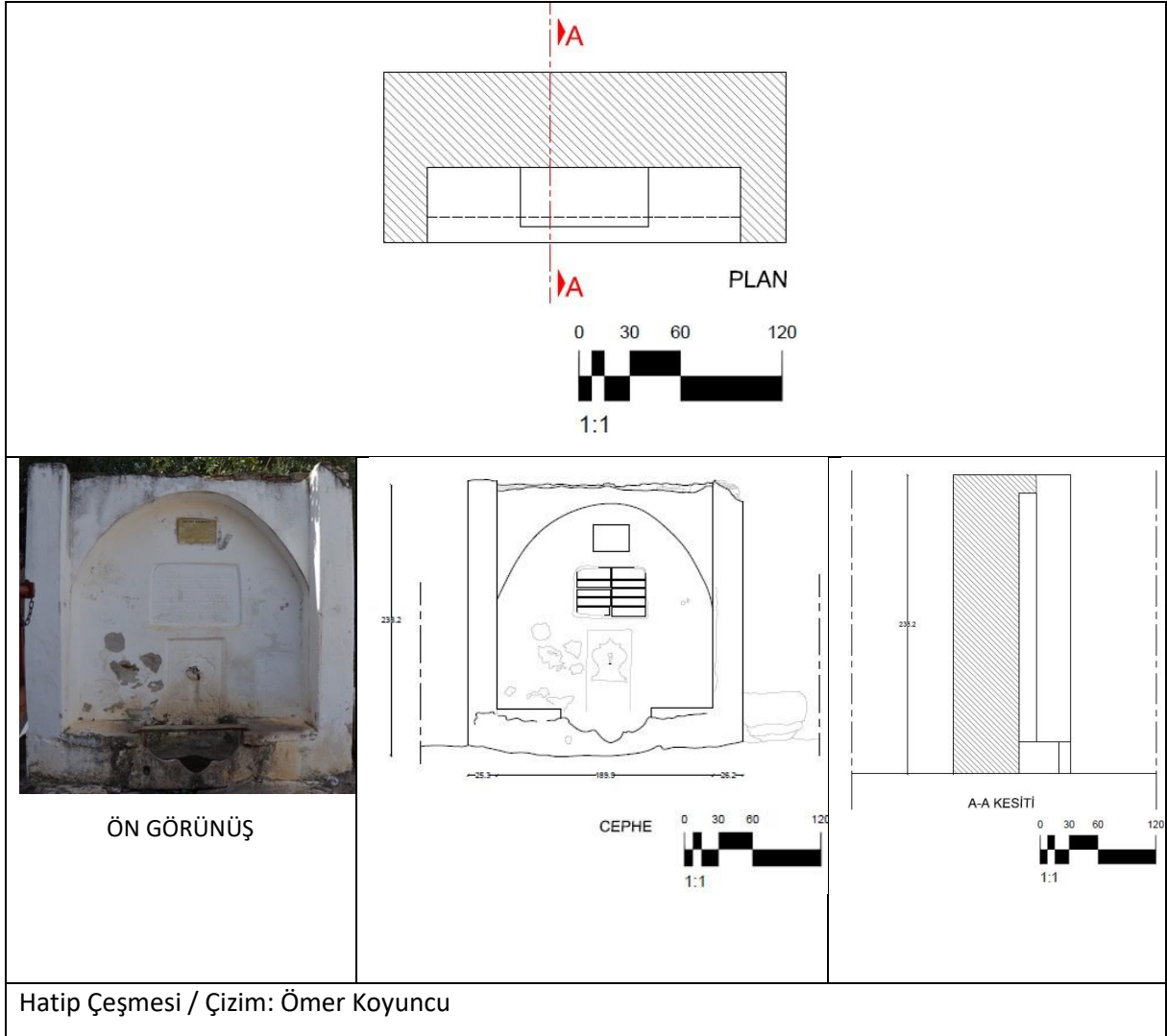
Her çeşmenin gözünden (sanki) sel akar; su, toprağa nurlar serip bağışlayıcı Allah'a ricacı olur, Allah'ın himaye etmesini ister.

Ey Allah'ım, o Kербela'nın, Hz. Hüseyin'in hakkı için bu hayırlı eserin yaptırıcısı Hacı Muhammed Ağa'ya Cennet'in Kevser'inden içir.

Geldi dört taraftan can suyu. Tarihi için: “(Bu eser) Kara(ca)su halkına can suyu oldu” dendi. 1784 (Kuruüzüm, 2017).

Yapının genel kondisyonunu diğer çeşmelere nazaran iyi olduğu tespit edilmiştir. eşme aynası ve yazıtı sağlam durumda olduğu görülmüştür. Kemer üstü bölgesinde parça kayıpları mevcuttur. Zamana bağlı sıva kayıplarının çeşme bölümünde yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Çeşmenin yalağı ise mermer bir bloğun oyulması ile yapıldığı ve bu yalakta da kullanım yoğunluğu sebebiyle yosun ve likenden kaynaklanan kararmalar görülmektedir.

Tablo 7. Hatip Çeşmesi

5. Efendiler (Cumaönü) Çeşmesi

Efendiler Çeşmesi, Cumaönü Camisi'nin giriş kapısının karşısında yer almaktadır. 1786 yılında Hacı Mustafa Ağa tarafından yaptırılan cami tek cepheli duvarla bağlantılıdır. Çeşme, 1989 yılında koruma altına alınmıştır. Ayna taşı ve nişi kaş kemerli şekilde tasarlanmıştır. Ayna taşı içerisinde rozetle çevrelenmiş çiçek bezemesi yer almaktadır (Tablo 8). Çeşmenin kitabesinin Türkçesi aşağıdaki gibidir.

(Şu) Çeşme hayrının yaptırıcısı Hacı Mustafa Ağa'nın esirgeyici, cömert eli susuz dudaklara (şu) durmadan dönen (akan) suyu sundu.

Suyun dağıtıcısı bütün gayretiyle susuz insanlara (Hz. Hüseyin'e) daima dua eder. Allah yolunda şehit olmuşların (Hz. Hüseyin) aşkına bu su her daim aksın, ulaşsın.

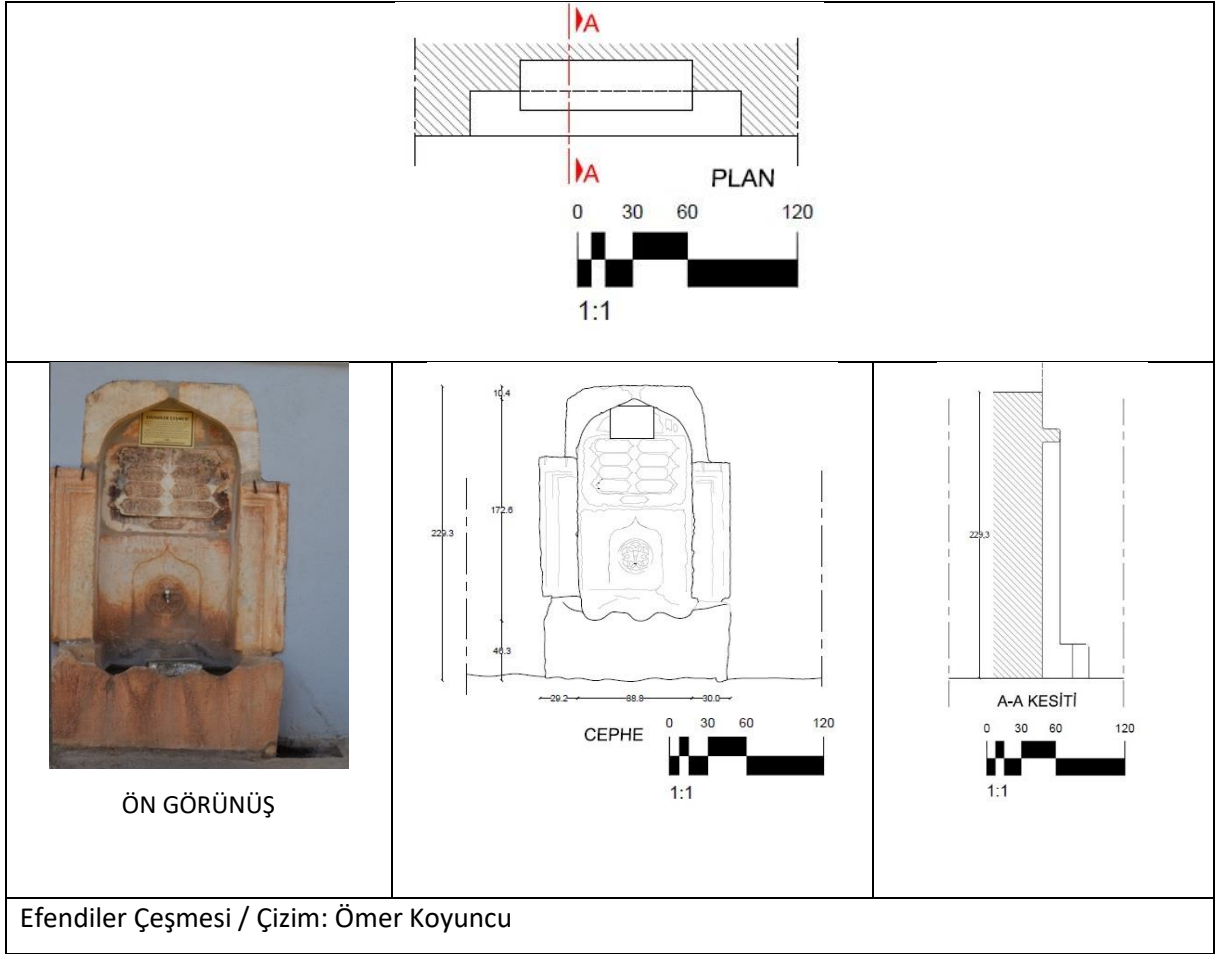
Ey Allah'ım, o Kerbela'nın, Hz. Hüseyin'in hakkı için bu hayırlı eseri yaptıran Hacı Mustafa Ağa'ya Cennet'in Kevser'inden içir.

Geldi dört taraftan can suyu. Tarihi için: “(Bu eser) Kara(ca)su halkına can suyu oldu.” 1786. (Kuruüzüm, 2017).

Yerli halkla yapılan görüşmeler neticesinde çeşmenin ilk yerinin şu an ki yeri olduğu, 1942 yılında yol çalışması sebebiyle başka yere taşındığı yönündedir. 1994 yılında ise çeşmenin ilk yerine yeni bina

yapılarak çeşme binanın önüne geri taşınmıştır. Bu durumda cephe dokusuyla uyumsuzluk göze çarpmaktadır.

Tablo 8. Efendiler Çeşmesi

Yapı dış etkenlerden çok fazlasıyla etkilenmiş olup yoğun sararma, likenler yüzünden kararmalara maruz kalmıştır. Yapının kemer bölgesinde kilit taşı olmadığı için merkez kısmını çimento bazlı harçla bağlanması sağladığı tespit edilmiştir. Kemerle sövelerinin arasında demir kenet göze çarpmaktadır. Kitabe nişin içerisinde yerleştirilmiştir ve kartuşların kenarlarında yoğun bir kararma gözlemlenmiştir. Çeşmesinin üst kısmında Vandalizm etkili olmuştur. Çeşmenin alt bölümünde ise sararmalar kireç kaynaklı oldukça yoğunlaştığı görülmektedir. Yalak kısmında da aynı problem olduğu tespit edilmiştir. Yine kullanıma bağlı erimeler göze çarpmaktadır.

6. Zerdali Çeşmesi

Büyükdağlı mahallesinde yer alan çeşmenin 1805 yılında halkın birleşerek yaptırdığı kitabesinden anlaşılmaktadır. Dikdörtgen prizmal kütleyle sahip olan çeşme, tek cephelidir. Hala kullanılabilen çeşme nişli ve yuvarlak kemer tipine sahiptir (Tablo 9). Çeşme, 1995 yılında koruma altına alınmıştır. Moloz taşla inşa edilen çeşmenin kitabesi bakımsız olmasına rağmen okunaklı durumdadır. Kitabenin Türkçesin de;

Bu çeşme beldenin ihyası için yapıldı.

Ey su için temiz insan Besmele'yi unutma!

Allah: " Her şeye su ile can verdik." Dedi.

Bu çeşme için halk birleşerek her türlü fedakarlığı yaptı.

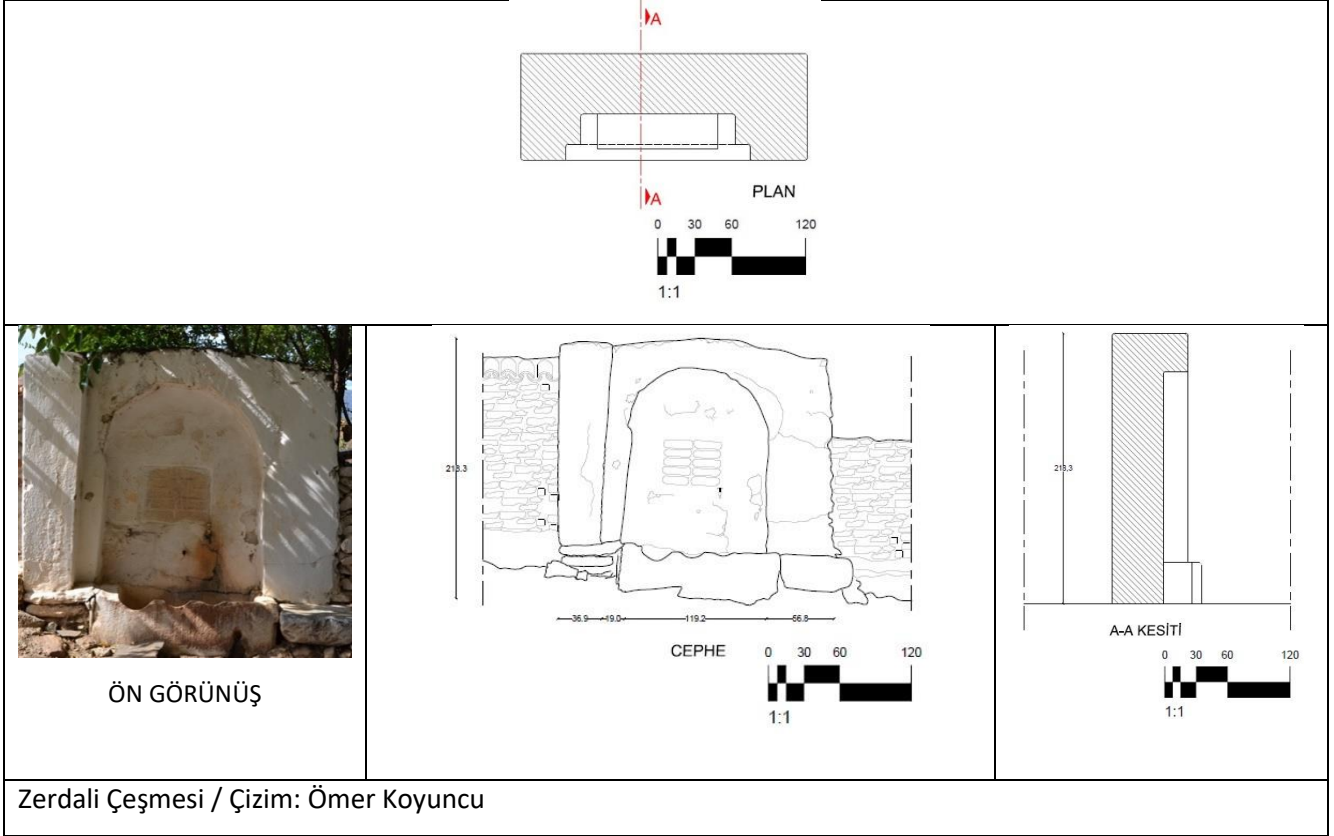
Yaptıranların hepsine Allah şans ve saadetler, selametler versin

Bu ihsanların hepsi Allah'ın fazlına muhtaç.

Hep görenler ey Rüşdi tarih dedi:

“Bu çeşmeden kolaylıkla ab-ı hayat aktı” 1805. (Kuruüzüm, 2017).

Tablo 9. Zerdali Çeşmesi

Çeşmenin üstünün sundurma çatıyla örtülü olduğu ve sonradan yok olduğu düşünülmüştür. Bu sebeple zarar gören çatının üst bölümünde yosunlanma görülmektedir. Taşıyıcı olarak kullanılan devşirme malzemenin statığının bozuk olduğu belirlenmiştir. Kireç boyası ile boyanan yapının yer yer çatlaklar gözlemlenmiştir. Kitabesi boyama esnasında lekelenmelere maruz kalmıştır. Çeşmenin orijinal yeri kullanım dışıdır. Onun yerine hemen üst kısmına yeni bir çeşme deliği açıldığı görülmüştür. Bu açılan yeni çeşme akarında kireç ve asit etkisinden sararmalar görülmektedir. Yapının önünde mermerden oyulmuş yalak bulunmaktadır. Yalağın ön yüzünde hayvanlarının yoğun kullanımından kaynaklı erime gözlemlenmiştir.

7. Hacı Salihler (Salih Ağa) Çeşmesi

Hacı Salihler Çeşmesi, 1807 yılında yapılmıştır ve 1995 yılında koruma altına alınmıştır. Çeşmeyi yaptıran baninin kim olduğu bilinmemektedir. Yakın geçmişte belediye tarafından onarımı yapılan çeşmenin ilk hali ile hiçbir benzerliğinin olmadığı Aydın Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Envanterinden elde edilen verilerden tespit edilmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. Hacı Salihler Çeşmesi'nin orijinal hali (Aydın Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi)

Çeşme şu an akar konumda da olmadığı için ne yapısı olduğu bile ilk bakışta anlaşılmamaktadır. Sivri kemer formunda yapılan nişi üçgen çatıya dönüştürülmüştür (Tablo 10). Çeşmenin iki kenarında bulunan nişlerin orijinalliyi bozulmamıştır. Yalak kısmı ise kullanıma bağılı deforme olmuştur ve kırıklar mevcuttur. Suyun aktığı bölümde ise kararmalar vardır.

Niş içerisine konulmuş 5 satırlık kitabe yapılan boya sebebiyle okumakta zorluk çekilmektedir.

Kitabenin Türkçesi'nde:

“Bütün insanlığa Allah tarafından gönderilen ve herkese gerek olan

Gusl'ün yüceliyi, esprisi insanlığa tam bir nur oldu.

Bu çeşmenin yapılma sebebini Allah bildiyine göre

Sen şükürlerini çoğaltıp kalbinin istekleri için Allah'a avuç aç

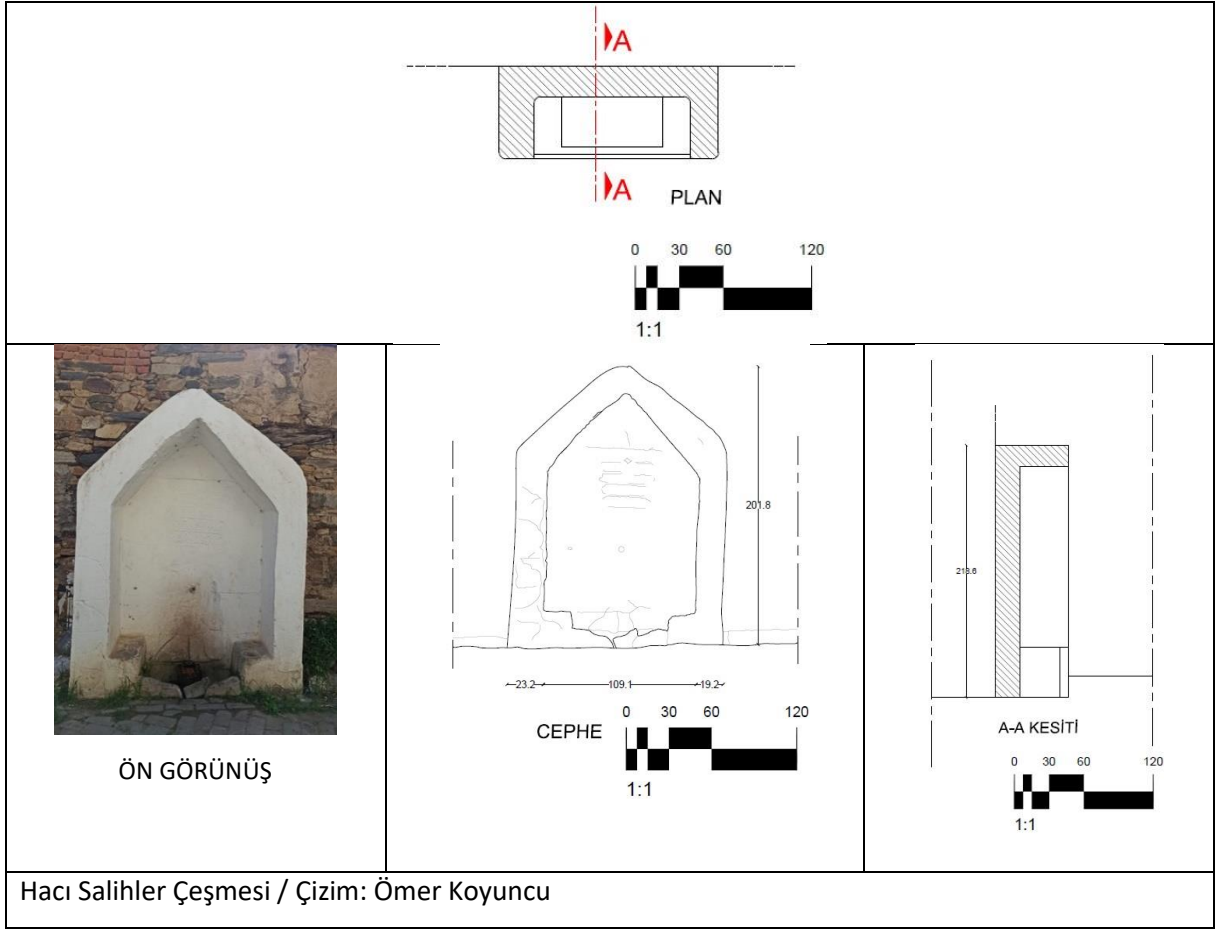
Ya Rabb hayrın sahibine bin ödül verip bu çeşme

Suyunun her damlası için öbür dünyada bir kandil ver

Üçler gelip yardım eyledi, Rüşdi tarihini şöyle düşürdü:

“Atş-ı cana çeşme-i Hacı Muhammed'dir ilaç” 1807.” (Kuruüzüm, 2017).

Tablo 10. Hacı Salihler Çeşmesi

8. Köseoğlu Çeşmesi

Köseoğlu Çeşmesi 1820 yılında Köseoğlu tarafından yaptırılmıştır. 1995 yılında koruma altına alınmıştır. Yapılan sözlü görüşmelerden, çeşmenin konumlandığı yapının yandığı ve çeşmenin de çok zarar gördüğü bu yüzdende yerine yapılan yapının önüne, çeşmenin 2000 yılında restore edilerek yerleştirildiği tespit edilmiştir (Tablo 11). Üzerinde orijinal kitabesi bulunmaktadır. Kitabede ifade edilenler aşağıdaki gibidir;

“Bu çeşme bir zamanlar Hacı Veli suyu diye ünlü idi.

Bir zamanlar (bu çeşmenin suyunun geldiği kanallar) harap halde kaldı.

Kösezade gayret ederek bu su yollarını tekrar tamir ettirdi.

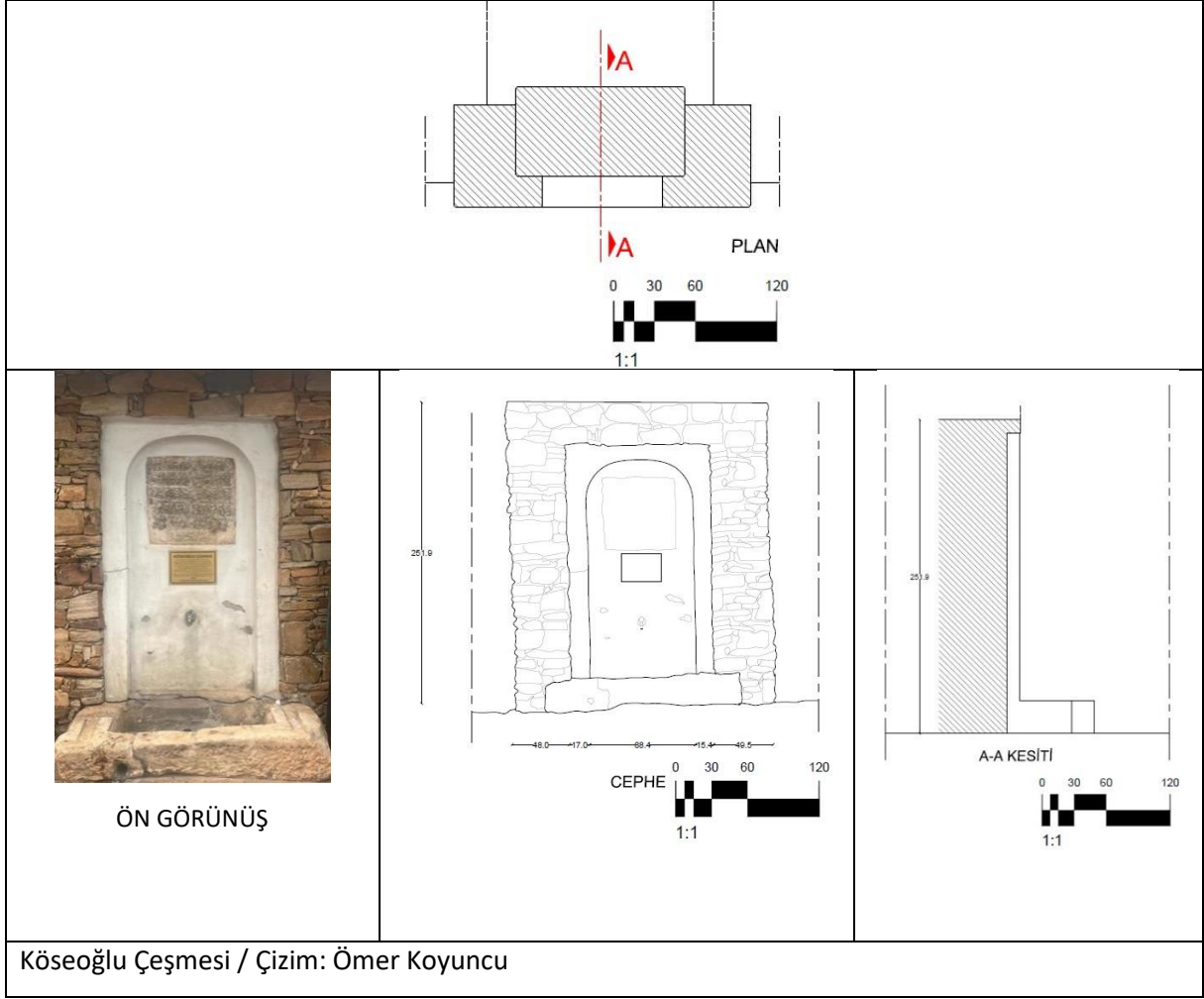
Bu hayıryla Köseoğlu (inşallah) her iki dünyada da makbul olur.

(Bu çeşmeden) su içip susuzluğunu giderenler hayrın sahibini Ahiret gününe kadar hayırlarla ansınlar...

Allah her şeyi sudan yarattı. Bu çeşmenin yaptırıcısı bu hayırlı yaşamı ile hem canı hem de cananı bulsun.

Geldi bir er su içti. Rüşdi tarihini ‘Hacı Muhammed’in çeşmesi Cavidan şarabıdır’. dedi. 1820.” (Kuruüzüm, 2017).

Tablo 11. Köseoğlu Çeşmesi

Geç Osmanlı dönemine ait olan çeşme, duvara gömülü şekildedir. Yuvarlak kemerli bir niş içerisinde oturtulmuş ve tek cephelidir. Yapının etrafına destek bazlı yığma taş gnays ve yerel taşlardan oluşan destek payandaları oluşturulmuştur. Taşıyıcılarda sıva çatlakları görülmektedir. Çeşme bölümünün çevresinde ise sıva kayıpları mevcuttur. Kitabenin üzerinde ise yazısının belli olması için dönem boyası ile boyandığı görülmüştür. Yalak bölümü ise yapıdan bağımsız devşirme bir malzemedir. Muhtemelen yapıldığı dönemde zeytinyağı ışığında kullanıldığı tahmin edilmektedir. Yalağın iç kısımlarında ise kireçlenmenin de etkisiyle çevre faktörler kararmaya sebep olmuştur. Ağız kısmında büyük bir kırık gözlemlenmiştir. Çeşmeye günümüzde gereken önem verilmemektedir. Gün içerisinde çeşmenin önüne yerleştirilen sergi ürünlerinden dolayı algılanabilmesi pek mümkün görünmemektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Köseoğlu Çeşmesinin Mevcut Kullanım Durumu

9. Geyre Eyyüp Ağa Çeşmesi

Geyre Eyyüp Ağa Çeşmesi; 1832 tarihinde Eyyüp Ağa tarafından yaptırılmış olup, Afrodisias Antik Kentinde Afrodisias Müzesi karşısında yer almaktadır. Yapı dikdörtgen formunda olup, kitabesinin üst kısım kenarları C ve S formunda oluşturulmuştur (Tablo 12). 19. yy. geç Osmanlı döneminin sanatını yansıtan kitabede dış etkenlerden kaynaklı kararmalar söz konusudur. Kitabe 6 beyitten oluşmaktadır. Kitabenin Türkçesi;

“Allah nazarlardan saklasın, ne güzel

Osman’ın oğlu şanı yüce Eyyüp Ağa

Lutf ve armağanlarıyla cud ve seha (cömertlik) önderi oldu.

Bütün varlığını güzel hayırlar için durmadan sarf etti. Altınlarını ve gümüşlerini durmadan sarf ederken sadece Allah’ın rızasını istedi.

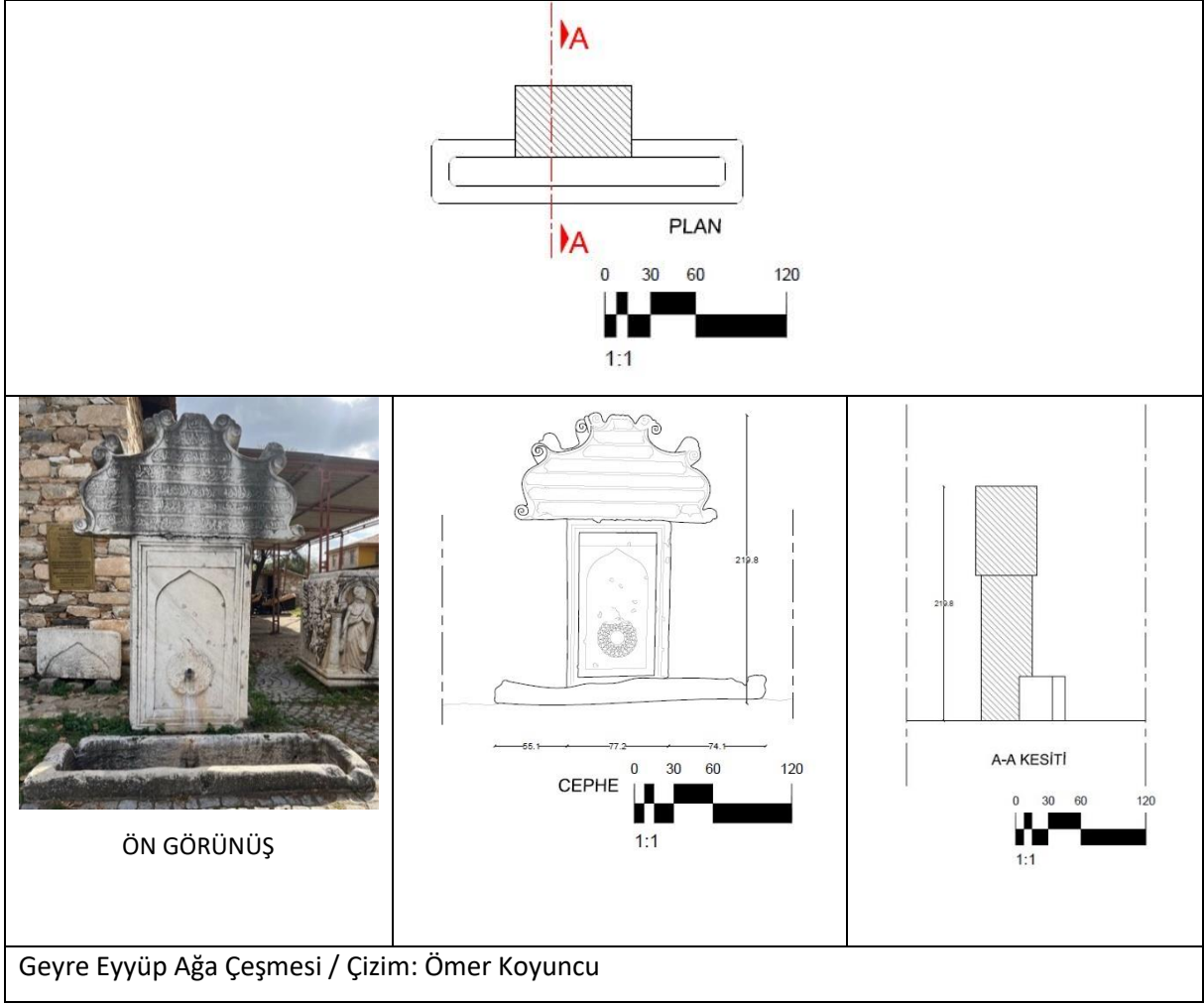
Eyyüp Ağa, temiz kişiliğiyle, adaletiyle ve şehri mamur hale getirmedeki hevesiyle Aydın Livasının (ilinin) esirgeyicisi oldu.

Bu çeşmeyi kutlama için yaptırdı. Bu çeşme suyunun bir damlasını içenler bir daha ab-ı hayatı bile arzu etmezler.

Şem’i kulunuz, Eyyüp Ağa’ya layık sözleri acizane söyleyerek bu nazımda düzenleyip özetleyerek yazdı.

Şem’i (bil ki) senin mücevher tarihin(i) içimdeki ses (hatif-i gayp) hayırla anar, hep hatırlanır:

Kevser Suyu’nu içmek istersen(gel) bu çeşmenin suyunu iç. 1832. (Kuruüzüm, 2017).

Tablo 12. Geyre Eyyüp Ağa Çeşmesi

Kitabede eksik veya kırık parça gözlemlenmemiştir. Kitabenin birleşiminde bulunan çeşme mermerinde ise vandalizme dayalı kırıklar mevcuttur. Sivri kemerli nişi bulunan çeşnin lüle kısmını vurgulayan kabartmalı gülbezek motifi yer almaktadır (Tablo 12). Çeşmenin metal malzemesinin bulunduğu alanda ise zamanla kullanıma bağlı kireçlenmeler görülmektedir. Çeşme ile zamansal olarak bağlantısı bulunmadığını düşündüğümüz yalak kısmı ise toprağa gömülü bir şekilde durmaktadır. Kullanıma bağlı olarak kenarlarında erimeler ve kristalleşmeler görülmektedir.

10. Türbe Çeşmesi

Kitabesinden 1868 yılında yapılan fakat yaptıranın kim olduğu bilinmeyen Türbe Çeşmesi, Yemezzade Tekkesi'nin yan tarafında konumlanmıştır. Sivri kemerli ve nişli tasarlanmış olan çeşme hala kullanım durumundadır (Tablo 13). Ayna taşının ortasında musluğu bulunmaktadır ve kemer gözünde çeşmenin kitabesi yer almaktadır. Kitabenin Türkçesi;

“Allah-hamd olsun ki-bu çeşmeyi kolaylıkla bitirmemizi sağladı. Ey Gani olan Allah'ım hulus ile, samimiyetle içmemizi sağla. Bizi başarılı kıl.

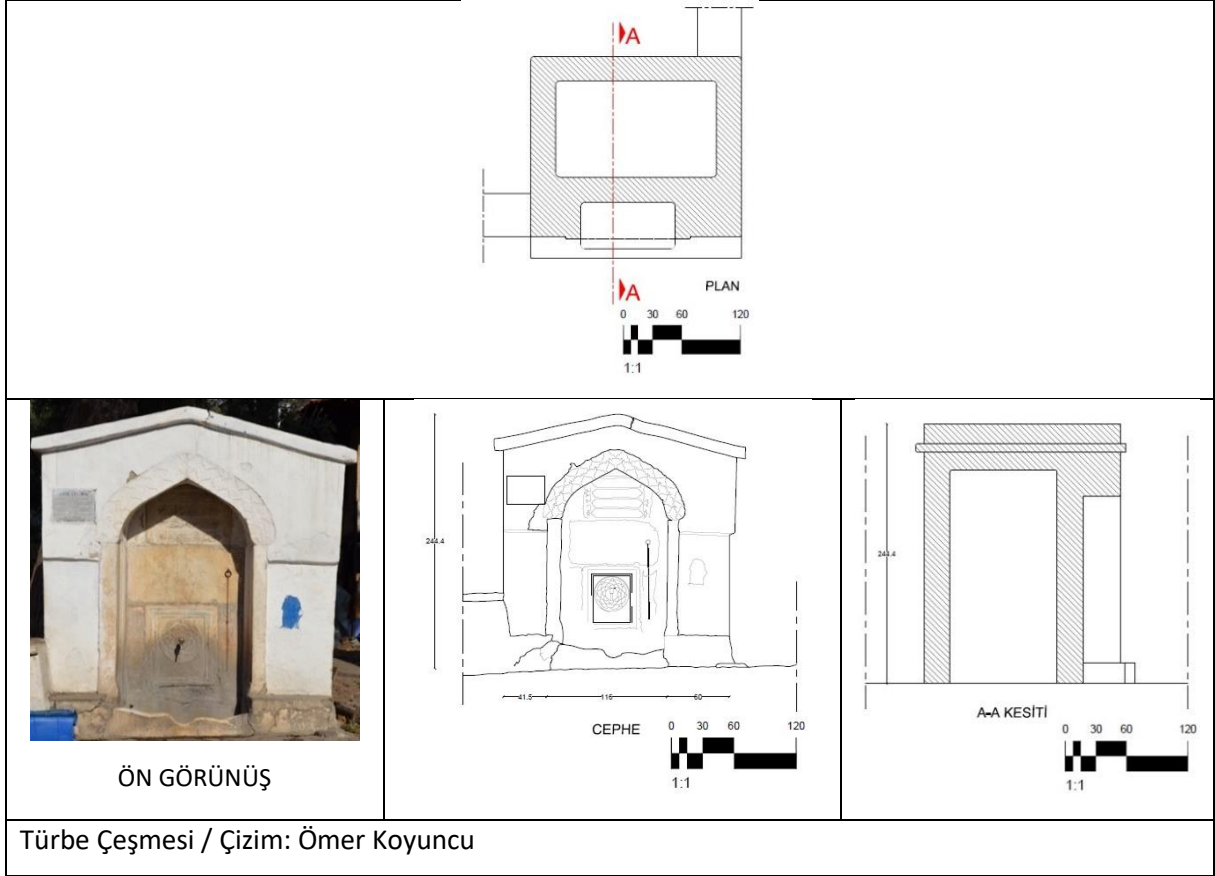
(Senin iznin olmasa) bu çeşme inşaatına gücüm yetmez.

Kuluna yüceliğinle yardımcı ol. Bütün azalarımaya yüceliğinle hayır işlemede kuvvet ver. (nasr)

Ey Allah'ım feyizlerinle bir eser yaptım. Ahiret gününde Cennet'teki Selsebil çeşmesine kavuştum. (Bu çeşme) Bir durak yerine konuldu. Herkes beğendi. Aferin, dedi. Ricam adımın iyiliklerle, dualarla anılmasıdır. 1868.” (Kuruüzüm, 2017).

Kırma çatılı çeşmenin kemerinde stilize çiçek işlemeli erken dönem Osmanlı işçiliği görülmektedir. Kitabesi ise niş oluşturulmuş bir yere sabitlenmiştir. Kitabenin alt kısmında bulunan mermer blokta dış etkenler sebebiyle sararma gözlemlenmiştir. Bu bloğun üzerine demir halka çakılarak bardak tutma zinciri koyulmuştur. Çeşme bölgesinde lüleyi vurgulayan gülbezek motifli mermer blok göze çarpmaktadır. Bu bloklar arasında derz çatlakları görülmektedir. Yalak kısmında ise yine kullanıma bağlı erimeler tespit edilmiştir (Tablo 13).

Tablo 13. Türbe Çeşmesi

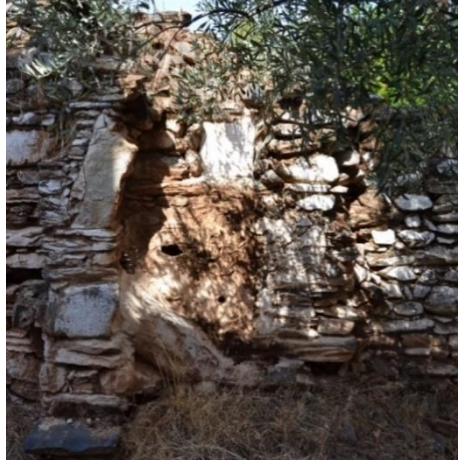
11. Cafer Ağa Çeşmesi

1906 yılında Hacı Cafer Ağa tarafından yaptırılan çeşme şu an yok olmak üzeredir. Koruma altında bulunmayan çeşmenin sadece kemer başlangıç ve çeşme yeri ayaktaadır (Şekil 5). Kitabesi üzerinde bulunmaktadır. Kitabede;

“Hayır eserinin sahibi Hacı Cafer Ağa (Bu çeşmeyi) yaptırdı.

1906 yılında bitti. (Kuruüzüm,2017). Sözlere ifade edilmektedir.”

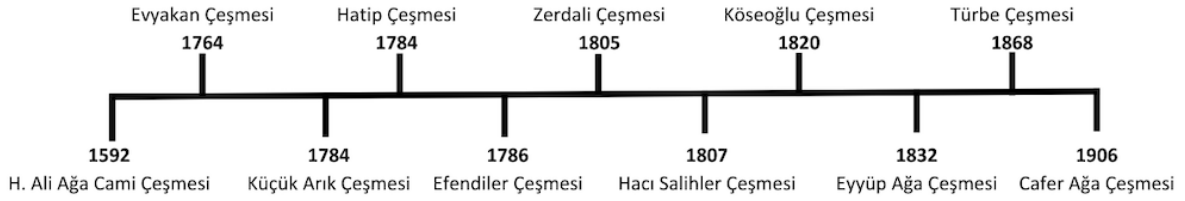
Yapı, gnays ve kayrak taşların yığma şekilde bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Bu taşların arasında şu an %80'e yakını mevcut olmayan kemerle süslenmiştir. Bu kemerin niş oluşturduğu bölgede yapının kitabesi bulunmaktadır. Taşların gelişi güzel yerleştirilmesi ve muhtemelen harçsız bir şekilde uygulanmasının zamanla parça kayıplarına sebep olmuştur. Çeşme bölümünde ise dövme taşının delinerek devşirildiği görülmüştür. Yapının yalağı mevcut değildir. Çeşme yıkık bir durumda olduğu için plan, ön görünüş ve kesit çizimi çizilememiştir.

Şekil 5. Cafer Ağa Çeşmesi

DEĞERLENDİRME

Karacasu ilçesindeki tarihi çeşmeleri belgelemeyi ve gelecekte yapılacak onarımlara bir katkı sağlaması amacıyla yapılan çalışmada 11 adet çeşme incelenmiştir. Çeşmelerin yapım yılı 1592-1906 yılları arasındadır. Yapım yıllarını incelediğimizde ise çeşmelerin yoğun olarak 1700-1800 yılları arasında yapıldığı görülmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Çeşmelerin yapım yılları

Bu çeşmelerin mevcut durumları bulgular bölümünde aktarılmıştır. Bulgulardan elde edilen verilerle çeşmelerin buldukları konum, cephe düzenleri, plan şekli, süsleme özellikleri ve yapı malzemelerine göre gruplandırılmıştır.

Konumlarına Göre Çeşmeler

Araştırma kapsamında incelenen çeşmelerin yedi tanesi (H. Ali Ağa Çeşmesi, Evyakan Çeşmesi, Efendiler Çeşmesi, Zerdali Çeşmesi, Hacı Salihler Çeşmesi, Köseoğlu Çeşmesi, Cafer Ağa Çeşmesi) yapıya bitişik nizamli inşa edilmiştir. Diğer dört çeşmenin ise (Küçük Arık Çeşmesi, Hatip Çeşmesi, Eyyüp Ağa Çeşmesi, Türbe Çeşmesi) herhangi bir yapıya bitişik olmadan mahalle çeşmesi tipolojisinde tasarlanmıştır (Tablo 14).

Cephe Düzenlerine Göre Çeşmeler

Karacasu'daki tüm çeşmeler tek cephelidir. İncelenen çeşmelerden dokuz tanesi tek kemerlidir. Küçük Arık Çeşmesinde kemer bulunmamaktadır. Tamamen yıkık durumda olan Cafer Ağa Çeşmesi'nin de cephe düzeni hakkında bilgi bulunamamıştır. İncelenen çeşmelerden H. Ali Ağa Çeşmesi, Hatip Çeşmesi, Zerdali Çeşmesi ve Köseoğlu Çeşmesi'nde yuvarlak kemer formu görülmektedir. Evyakan Çeşmesi ve Efendiler Çeşmesi'nin cephe düzeninde taş kemer uygulanmıştır. Eyyüp Ağa Çeşmesi ve Türbe Çeşmesi'nde sivri kemer görülmektedir. Hacı Salihler Çeşmesi ise onarımı yapılmadan önce sivri kemerli olmasına rağmen cephe düzeninde üçgen formulu niş bulunmaktadır.

Plan Şekline Göre Çeşmeler

İlçedeki tüm tarihi çeşmeler dikdörtgen plan tipinde olup, dikdörtgen prizmal gövdeden oluşmaktadır. Yok olmak üzere olan Cafer Ağa Çeşmesi'nin yıkılan alanı incelendiğinde onun da dikdörtgen plan şeklinde olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 14).

Süsleme Özelliklerine Göre Çeşmeler

İncelenen çeşmelerin genel cephe süslemeleri sadedir. Bazı çeşmelerde az da olsa süslemeler mevcuttur. O çeşmelerden biri olan Evyakan Çeşmesi, diğer çeşmelere nazaran cephe düzeni daha gösterişlidir. Kirpi saçak ve kaş kemer nişi vardır. Ayna taşında stilize çiçek motifleri bulunmaktadır. Küçük Arık Çeşmesinin ayna taşında da kabartmalı bitki motifleri yer almaktadır. Efendiler Çeşmesinin ayna taşı içerisinde ise rozetle çevrili çiçek bezemeleri vardır. Eyyüp Ağa Çeşmesi ve Türbe Çeşmesi'nin lüle etrafında ise gülbezek motif bezemesi bulunmaktadır. Cafer Ağa Çeşmesi yıkık durumda olduğundan süsleme özelliği bilinmemektedir (Tablo 14).

Yapı Malzemesine Göre Çeşmeler

Evyakan Çeşmesi ve Küçük Arık Çeşmesi'nin yapımında moloz taş ve tuğla malzeme birlikte kullanılmıştır. Hatip Çeşmesi ve Cafer Ağa Çeşmesi moloz taş malzemeden inşa edilmiştir. H. Ali Ağa Çeşmesi onarımdan önce tuğla malzeme ile onarımdan sonra ise taş malzeme ve çağdaş harçla yapılmıştır. Zerdali Çeşmesi ve Hacı Salihler Çeşmesi'nde moloz taş ve kesme taş malzeme kullanılmıştır (Tablo 14). Efendiler Çeşmesi ve Geyre Eyyüp Ağa Çeşmesi mermer malzemeden yapılmıştır. Köseoğlu Çeşmesi ve Türbe Çeşmesi'nin yapım malzemesi üzerlerindeki kalın sıva ve boyadan anlaşılmamaktadır.

Tablo 14. Karacasu'daki çeşmelerin tipolojik tablosu

A. Konum		B. Cephe düzeni		C. Plan Şekli	
a. Yapıya bitişik	H. Ali Ağa Çeşmesi	a. Tek cepheli	Tüm çeşmeler	a. Çokgen	Tüm çeşmeler
	Evyakan Çeşmesi				
	Efendiler Çeşmesi				
	Zerdali Çeşmesi				
	Hacı Salihler Çeşmesi				
	Köseoğlu Çeşmesi				
Cafer Ağa Çeşmesi					
b. Ayrı	Küçük Arık Çeşmesi	b. Çok cepheli		b. Amorf	
	Hatip Çeşmesi				
	Eyyüp Ağa Çeşmesi				
	Türbe Çeşmesi				
D. Süsleme Durumu		E. Yapı Malzemesi			
a. Sade	H. Ali Ağa Çeşmesi	a. Taş	Evyakan Çeşmesi	Zerdali Çeşmesi	
	Zerdali Çeşmesi		Küçük Arık Çeşmesi	Hacı Salihler Çeşmesi	
	Hacı Salihler Çeşmesi		Hatip Çeşmesi	Efendiler Çeşmesi	
	Köseoğlu Çeşmesi		Cafer Ağa Çeşmesi	Eyyüp Ağa Çeşmesi	
	Hatip Çeşmesi		H. Ali Ağa Çeşmesi		
	Evyakan Çeşmesi		Evyakan Çeşmesi		
	Küçük Arık Çeşmesi		Küçük Arık Çeşmesi		

b. Bezemeli	Efendiler eşmesi Eyyüp Ağa eşmesi Türbe eşmesi	b. Tuğla	
--------------------	---	-----------------	--

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma sonucunda günümüze kadar gelebilmiş toplam on bir adet eşme incelenmiştir. 1592-1906 yılları arasında yapılan çeşmelerin, mevcut durumlarının plan ve ön görünüşleri çizilmiştir. eşmeler konum özellikleri, cephe düzenleri, süsleme özellikleri ve yapı malzemelerine göre değerlendirilmiştir. Değerlendirme neticesinde elde edilen sonuçlar ve öneriler aşağıdaki gibidir;

. eşmelerin dokuzu (H. Ali Ağa Cami eşmesi, Hatip eşmesi, Efendiler eşmesi, Zerdali eşmesi, Hacı Salihler eşmesi, Köseoğlu eşmesi, Geyre Eyyüp Ağa eşmesi, Türbe eşmesi) kullanılabilir durumdadır.

. Cafer Ağa eşmesi haricinde tüm çeşmeler koruma altındadır.

. Cafer Ağa eşmesi tamamen yıkık haldedir. Çeşmenin aslına uygun olarak ayağa kaldırılması gereklidir.

. Hacı Ali Ağa Cami eşmesi, Hatip eşmesi ve Hacı Salihler eşmesi onarım geçirmiştir. eşmelerin ilk hallerine ulaşılmış ve çeşmelerin orijinal halleriyle bir alakasının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çeşmelerin detaylı mekanik temizliği yapılarak estetik görünüşleri düzeltilmelidir.

. Evyakan eşmesi, Hatip eşmesi, Zerdali eşmesi, Köseoğlu eşmesi ve Türbe eşmesi'nin boya sökümü ve raspası yapılmalı çeşmelerin orijinal sıva ve derz sağlamlaştırma işlemleri uygulanmalıdır.

. Evyakan eşmesi'nin sonradan yapılmış çatısından ötürü taşıyıcısında statik bozulmalar tespit edilmiştir. Çatının sökülüp yapıya ağırlık vermeyecek şekilde üst örtü sistemi yenilenmelidir. Çeşmenin sıva sökümü yapılarak taşıyıcıların statik güçlendirilmesi yapılmalıdır.

. Mermer malzemedan yapılmış olan Efendiler eşmesinde yoğun sararmalar ve kararmalar mevcuttur. Çeşmenin kimyasal temizliği yapılmalıdır. Söve ile kemer arasına yapılmış demir kenetlerin korozyonu durdurmak için sökülüp, temizliği gerçekleştirilmelidir. Kenet yataklarının bağlayıcılığını arttırmak amacıyla kurşun malzeme ile doldurulması iyi olacaktır.

. Tüm çeşmelerin kitabeleri okunmaz durumdadır. Hepsinin üzerlerindeki boyalar sökülmeli ve mermerleri konsolide edilmelidir.

. eşmelerin içerisindeki metal bilgilendirme panoları sökülmelidir. Metalin açık havada oluşturduğu oksidasyon kesilmelidir. eşmelerin yan taraflarına, bilgilendirme panoları ve eşme kitabelerinin Türkçe anlamları yer almalıdır.

. İncelemeye gittiğimizde fotoğraflarını bile zor çekebildiğimiz Köseoğlu eşmesinin durumu, kültürel miras kaynaklarına verilen değerin halktaki algısını göz önüne sermektedir. Yerel yönetimin halkı bilinçlendirmek adına çeşitli toplantılar düzenlemeli ve kültürel miras kaynaklarına karşı gerekli yasal düzenlemeler getirmelidir.

Osmanlı döneminden kalma çeşmelerin, bir dönemin izlerini taşıması ve o döneme tanıklık etmiş kişilerin bilgilerini içeren kitabelerinin olması, korunması ve geleceğe aktarılması gereken önemli kültür varlıkları olduğunun kanıtıdır. Günümüzdeki neslin, eşme yapısını anlaması ve zamanında ne işe yaradığını öğrenmesi önemlidir. Sonuçta eşmeler, sadece bir su yapısı değil, aynı zamanda kültürümüzdeki paylaşmanın, sosyalleşmenin ve hayır yapmanın önemini yansıtan yapılardır. Koruma

ve onarıma yönelik müdahaleler neticesinde çeşmelerin hepsinin akar konuma getirilerek özgün işlevinin sürdürülebilirliğinin devam etmesi gereklidir. Tüm çeşme kitabelerinin Türkçe anlamlarının yanlarına yazılması önemlidir. İlçe merkezinde yer alan çeşmeler için belediyenin ilgili kurumlarla iş birliği yaparak bir an önce çeşmelerin korunmasına yönelik gerekli adımları atması gerekmektedir. Yapılacak rölöve-restitüsyon ve restorasyon projeleri neticesinde aslına uygun olarak gereken müdahaleler yapılmalıdır. Başarısız onarım geçirmiş çeşmelerin ise; ilk hallerine, fotoğraf belgelerinden ulaşılarak özgün haline getirme çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Tamamen âtil olarak bırakılmış olan bu kültür varlıklarına bugün sahip çıkmazsak; yarın, sadece adından söz ettiğimiz, fotoğraflardan ve yayınlardan hatırladığımız, yok olmuş kültür varlıkları olarak hafızalarımızda kalacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

[EN] The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.

Etik Kurul İzni: Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Çeşmelerin tarihçesine değerli bilgilerle katkıda bulunan, Türkçe öğretmeni Hüseyin Kuruüzüm'e teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA:

Acar, T. (2015). Uşak çeşmelerinin korunma durumları, Tarihi kimliklerini koruma bağlamında düşünceler, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/10, 9.

Aktürk, İ. (2021). Trabzon'da Osmanlı dönemi yapılan tarihi çeşmelerin mimari özelliklerinin incelenmesi ve korumaya yönelik değerlendirilmesi. *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*. Sayı:14, 139.

Arseven, C. E. (1983). "Çeşme", Sanat Ansiklopedisi, C.I., İstanbul, s.388.

Aytöre, A., (1962). "Türklerde Su Mimarisi", I. Milletleraras Türk Kongresi Tebliğler, Ankara. (45-69)

Barışta, Ö. (1995). İstanbul Çeşmeleri, Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi, Ankara.

Çobancaoğlu, T. (1988). Tarihi İstanbul çeşmelerinin incelenmesi ve korunması konusunda bir araştırma, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 22-23.

Denktaş, M. (2002). "Anadolu Türk Mimarisi Çeşmeler", Türkler, cilt: VII, Ankara s.872-876

- Demirci, D. (2020). Isparta-Eğirdir-Atabey Kervanyolu Üzerindeki Menzil eşmesi Üzerine Bir İnceleme. *Journal of Universal History Studies* , 3 (2) , 148-167 .
- Derici, D. (2017). Malatya çeşmeleri, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 26-30.
- Devellioğlu, F. (2003). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Eyice, S. (1968). "İstanbul", İslam Ansiklopedisi VII, İstanbul. 1214.
- Eyice, S. (1993). "eşme", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.VIII, İstanbul. s.277-287.
- Gündüz, M., (2020). The Effect Of The Structuring In Walled City On The Istanbul Fountains And The Current Status Of The Fountains, *Kent Akademisi*, Volume, 13 (41), Issue 1, Pages, 146-162.
- İbrahimgil, A. (2020). The Ottoman Period Fountains in Molova (Molyvos/Mithymna) In Lesvos. *GRID-Architecture, Planning & Design Journal*, 3(2).
- Karaçöl, A. (2011). Investigation of the Ottoman period fountains in İzmir/eşme for their preservation. *İzmir Yüksek Teknoloji Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü*, 2-4.
- Koçak, R. (2015). Aydın Karacasu çömlekçiliği ve ustaları üzerine bir araştırma, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 7-8
- Kuruüzüm, H. (2017). *Karacasu'da Osmanlı ve cumhuriyet dönemi kitabeleri*. İtimat Ofset. 1. Baskı.
- Ödekan, A. (1987), "eşme", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 2, İstanbul. (396)
- Özbalkan, S. (2019). Aydın çeşmeleri (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Özer, S. (2008). Geçmişten Günümüze Kent-Çevre İlişkisi İçinde eşmeler. *Sanat Dergisi*. 13:129-134.
- Öztürk, Ş. (2022). Bitlis Tarihi Hatun eşmesi Koruma Çalışmaları Hakkında Bir Araştırma. *Amisos*, 7 (13), 420-430.
- Şapolyo, E. B., (1967). 'Türk eşmeleri' Önsaya, cilt 3, Say 27. (11-12).
- Tanışık, H. İ. (1943). İstanbul eşmeleri, C: I-II., İstanbul.
- Yavaşcan,E.E., Akçaözoğlu,S., & Gökçe, V. (2020). Tarihi Niğde eşmeleri. *Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi (STAR)*, 1(1), 53-72.
- Yeler, S. & Yeler Mlinsolmaz, G. (2021). Kırklareli tarihi çeşmelerinin kültürel miras olarak değerlendirilmesi, *Kent Akademisi*, Volume, 14, Issue 2, Pages; 315-334.

EXTENDED SUMMARY:

Research Problem: The aim of this study is to document the current state of historical fountains located in the town center of Karacasu district in Aydın province and to make recommendations for their repair. Within the scope of the study, a fountain located in the town center and one within the Afrodiasias ancient city were examined.

Literature Review: Public structures like fountains, which are open to the public, were known by different names in ancient times. The word 'çeşme,' which comes from Persian origin, means 'eye' in Ottoman dictionaries (Ödekan, 1987; Eyice, 1993; Devellioğlu, 2003; Demirci, 2020). It is known from inscriptions dating back to the 13th and 14th centuries that the words 'ayn,' 'sıkaye,' or 'meska' were used instead of 'çeşme' (Önge, 1981; Denктаş, 2002). During the Ottoman period, fountains were located on the main facade surfaces or courtyards of public spaces such as mosques, madrasas, mausoleums, dervish lodges, and caravanserais, or as standalone structures in inner-city squares to enrich the visual appearance of the city (Çobancaoğlu, 1988). The construction of numerous fountains by the Turks reflects their generosity and emphasis on cleanliness (Gündüz, 2020). Therefore, the act of building fountains by wealthy benefactors in the city, which is an important indicator of benevolence in Islam, ensured the provision of water (Yavaşcan et al., 2020). Although the primary purpose of constructing fountains in urban infrastructure was to provide water supply, they also served various other functions within the city. These functions include providing assistance to rural animals, guidance, emphasis, location determination, design elements, historical identity, and gathering services (Özer, 2010).

Methodology: As a research method, historical 11 fountains located in the district were initially examined from the perspective of architectural and art history using a qualitative research design, and the meanings of the inscriptions on them were written. Of the 11 fountains still standing today, 10 are located in the town center and 1 is located at the entrance of the Afrodiasias Ancient City. Fetiller Fountain, which is only inscribed and located in the Karacasu Ethnography Museum, was excluded from the scope of the study. All fountains were examined on site, photographed, and measured. The current condition of the fountains and the deteriorations on them were described in the findings section based on the photographs taken and on-site analyses. With the data obtained from the research, the fountains were evaluated according to their locations, facade features, plan shapes, and decorative characteristics.

Results and Conclusions: In the study conducted to document the historical fountains in Karacasu district and contribute to future repairs, 11 historical fountains were examined. The construction years of the fountains are between 1592 and 1906.

Seven of the fountains examined within the scope of the study (H. Ali Ağa Fountain, Evyakan Fountain, Efendiler Fountain, Zerdali Fountain, Hacı Salihler Fountain, Köseoğlu Fountain, Cafer Ağa Fountain) were constructed in an adjacent arrangement to buildings. The other four fountains (Küçük Arık Fountain, Hatip Fountain, Eyyüp Ağa Fountain, Türbe Fountain) were designed in the neighborhood fountain typology without being adjacent to any building.

All the fountains in Karacasu have a single facade. Nine of the examined fountains have a single arch. The Küçük Arık Fountain does not have an arch. Information about the facade arrangement of the Cafer Ağa Fountain, which is completely ruined, could not be found. Among the examined fountains, the H. Ali Ağa Fountain, Hatip Fountain, Zerdali Fountain, and Köseoğlu Fountain feature a round arch form. The Evyakan Fountain and Efendiler Fountain have eyebrow arches in their facade arrangement. The Eyyüp Ağa Fountain and Türbe Fountain have pointed arches. The Hacı Salihler Fountain, on the other hand, has a triangular niche in its facade arrangement despite originally having a pointed arch before restoration.

All the historical fountains in the district are of rectangular plan type and consist of rectangular prismatic bodies. When the collapsed area of the deteriorating Cafer Ağa Fountain was examined, it was also understood to be in a rectangular plan shape.

The overall facade decorations of the examined fountains are simple. Some fountains have minimal decorations. One of these fountains, the Evyakan Fountain, has a more elaborate facade arrangement compared to others. It features a hedgehog eave and an eyebrow arch niche. Stylized flower motifs are present on the mirror stone. The Küçük Arık Fountain also has relief plant motifs on its mirror stone. Inside the mirror stone of the Efendiler Fountain, there are flower decorations surrounded by rosettes. The lüle surroundings of the Geyre Eyyüp Ağa Fountain and the Türbe Fountain feature rosebud motif decorations.

The Evyakan Fountain and Küçük Arık Fountain were constructed using rubble stone and brick materials together. The Hatip Fountain and Cafer Ağa Fountain were built from rubble stone. The H. Ali Ağa Fountain was initially built with brick material before restoration, and after restoration, it was constructed with stone material and modern mortar. The Zerdali Fountain and Hacı Salihler Fountain utilized a combination of rubble stone and cut stone materials. The Efendiler Fountain and Geyre Eyyüp Ağa Fountain were made of marble material. It is not evident from the thick plaster and paint on the Köseoğlu Fountain and Türbe Fountain what materials were used in their construction.

The fact that the fountains dating back to the Ottoman period bear the traces of a certain era and have inscriptions containing the information of individuals who witnessed that era is evidence that they are important cultural assets that need to be preserved and passed on to future generations. It is important for the present generation to understand the structure of these fountains and learn what their purpose was in the past. After all, fountains are not just water structures; they also reflect the importance of sharing, socializing, and doing good deeds in our culture. If we do not take care of these cultural assets, which have been completely left idle, today, tomorrow they will only exist in our memories as lost cultural treasures that we mention by name, remember from photographs, and publications.